

Kartläggning av
interventioner samt
risk- och skyddsfaktorer
vid våld mot
äktenskapsinvandrade
eller papperslösa kvinnor

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-7555-139-5
Artikelnr 2014-1-12

Publicerad www.socialstyrelsen.se, januari 2014

Förord

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att möjliggöra stöd till särskilt utsatta grupper av våldsutsatta kvinnor. Inom uppdraget genomför enheten för kunskapsöversikter en kartläggning av interventioner för våldsutsatta papperslösa kvinnor och våldsutsatta kvinnor som äktenskapsinvandrat och lever under den så kallade tvåårsregeln. Inom uppdraget ingår även att kartlägga forskning om risk- och skyddsfaktorer för dessa två grupper.

Arbetet har i huvudsak genomförts av personal vid enheten för kunskapsöversikter. Lina Leander har haft huvudansvar för rapporten och har genomfört arbetet tillsammans med Rose-Marie Nylander och Camilla Wiberg. Informationsspecialisterna Edith Orem och Nils Mårtensson har ansvarat för sökningar i litteratordatabaser. Vi vill även tacka alla personer som bidragit med värdefulla synpunkter på rapporten. Rapporten har granskats av Alexandra Snellman vid enheten för kunskapsöversikter, Per Arne Håkansson vid enheten för kunskapsutveckling och Shriti Radia vid enheten för regler 1.

Sven Ohlman
Avdelningschef
Avdelningen för kunskapsstyrning

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Bakgrund och syfte</i>	8
Definitioner	8
Problembeskrivning	9
Syfte	10
<i>Litteratursökningen</i>	11
Studiepopulation	11
Typ av intervention	11
Utfallsmått	12
Avgränsningar	12
Sökprocessen	12
<i>Resultatet av litteratursökningarna</i>	13
Sammanfattning	13
<i>Referenser</i>	15

Sammanfattning

Denna kartläggning visar att det inte finns några utvärderade interventioner för våldsutsatta kvinnor som har flyttat till ett nytt land på grund av äktenskapsinvandring eller som befinner sig i landet som papperslösa flyktingar. Det fanns heller inga studier som undersöker risk- och skyddsfaktorer kopplade till våldsutsatthet hos dessa grupper av utländska kvinnor. I denna rapport beskrivs sökprocessen och kortfattat vilka studier som vi hittade i sökprocessen och som angränsade till studiens syfte.

Kvinnor som har äktenskapinvandrat och som lever under den så kallade tvåårsregeln och kvinnor som lever som papperslösa flyktingar har på grund av sin utsatta situation en ökad risk att utsättas för våld samtidigt som de har en minskad möjlighet att få hjälp och skydd. Papperslösa flyktingar saknar helt rättssäkerhet eftersom de riskerar att utvisas ur landet om de anmäler våld. Även kvinnor som har äktenskapsinvandrat riskerar att utvisas om de anmäler våld som har begåtts av den partner de lever med. Det finns ett stort behov av forskning när det gäller våldsutsatthet hos dessa kvinnor, bland annat om risk- och skyddsfaktorer, samt om effekter av behandlande och förebyggande interventioner.

Bakgrund och syfte

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att möjliggöra stöd till särskilt utsatta grupper av våldsutsatta kvinnor. Det gäller bland annat kvinnor med utländsk bakgrund som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld i en nära relation. Inom uppdraget ska Socialstyrelsen ta fram ett utbildningsmaterial för verksamheter som möter dessa kvinnor i sitt arbete (Dnr 5.3-14865/2011).

Inom ramen för utbildningsmaterialet har enheten för kunskapsöversikter i uppdrag att genomföra en kartläggning av interventioner för stöd, skydd och behandling till kvinnor med utländsk bakgrund som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld i en nära relation. Inom uppdraget ingår även att kartlägga forskning om risk- och skyddsfaktorer inom området våldsutsatta utländska kvinnor.

Definitioner

I detta arbete har vi valt att ta med två grupper av utländska kvinnor som till följd av sin rättsliga ställning i det nya landet kan möta svårigheter att söka hjälp och stöd vid eventuell våldsutsatthet [1]. De två grupperna är

1. kvinnor som har flyttat till ett annat land än hemlandet på grund av en anknytningsrelation, även kallat äktenskapsinvandring. Detta innebär att kvinnan har inlett en relation med en person som bor i det land kvinnan flyttar till. I Sverige beviljas kvinnan enligt utlänningslagen då ett tidsbegränsat uppehållstillstånd med en provotid på två år, den så kallade tvåårsregeln.
2. kvinnor som befinner sig i ett nytt land som papperslösa flyktingar, även kallade illegala eller gömda flyktingar.

Med våld avses här

1. fysiskt våld, till exempel slag med eller utan tillhygge
2. psykiskt våld, till exempel kränkningar, hot, isolering, tvång och kontroll
3. sexuellt våld, till exempel våldtäkt, sexuellt kränkande språk
4. materiellt våld, till exempel förstörande av kvinnans tillhörigheter
5. ekonomiskt våld, till exempel kontroll av ekonomin, utpressning och stöld [2].

Med våld i en nära relation avses i denna rapport våld som begåtts av make eller sambo mot äktenskapsinvandrade kvinnor och våld som begåtts av en nära anhörig, till exempel en familjemedlem mot papperslösa kvinnor.

Problembeskrivning

Kvinnor som har äktenskapsinvandrat och papperslösa kvinnor delar, i och med sin osäkra vistelse i det nya landet, en utsatthet som kan öka risken att utsättas för våld. De saknar ofta ett socialt nätverk och har dålig kunskap om det svenska samhället, språket och sina egna rättigheter. Dessutom har de en bristande möjligheter att söka stöd och skydd om de utsätts för våld, eftersom de riskerar utvisning [1]. Kvinnor som har äktenskapsinvandrat och utsätts för våld av sin partner riskerar till exempel att förlora det tillfälliga uppehållstillståndet på två år om de anmäler partnern eller söker hjälp. Uppgifter tyder på att våld mot kvinnor som har äktenskapsinvandrat är ett utbrett problem. Till exempel kom Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, i kontakt med 552 kvinnor under år 2009 som sökte stöd på grund av våld i sin anknytningsrelation [3]. I en svensk studie tillfrågades socialtjänst, polismyndigheter, akutmottagningar, ideella kvinnojourer och brottsofferjourer om hur många äktenskapsinvandrade kvinnor och medföljande barn som de kom i kontakt med under tre månader och som utsatts för våld. Enkätundersökningen lider av vissa begränsningar, till exempel en låg svarsfrekvens, men pekar på att det kan röra sig om tusentals våldsutsatta kvinnor och barn per år [4].

Papperslösa flyktingar lever utan möjlighet till skydd eller rättssäkerhet om de utsätts för brott. Att anmäla våld är omöjligt eftersom polisen utgör ett hot om utvisning. Papperslösa kvinnor är en grupp som både under flykten till ett nytt land och under vistelsen i det nya landet riskerar att utsättas för olika typer av våld, inte minst sexualiserat våld [5]. I en studie vid Genève universitetssjukhus jämförde man hälsa och våldsutsatthet hos 161 papperslösa gravida kvinnor med 233 gravida kvinnor med schweiziskt medborgarskap. Vid sidan av sämre hälsa hos de papperslösa kvinnorna fann man att 11 procent av dem hade utsatts för våld under graviditeten, jämfört med 1 procent av kvinnorna med schweiziskt medborgarskap [6].

Det är svårt att studera exakt hur omfattande våldsutsattheten är hos olika grupper, bland annat eftersom mörkertalet ofta är stort. Det är extra svårt att nå gruppen papperslösa kvinnor eftersom de befinner sig i landet illegalt. Dock råder det ingen tvekan om att äktenskapsinvandrade kvinnor och kvinnor som befinner sig i landet som papperslösa flyktingar är en sårbar grupp i många avseenden. Det behövs interventioner för att tillvarata deras rättigheter att inte utsättas för våld. I och med den problematiska rättsliga och sociala situation som ofta råder för dessa grupper kan det finnas behov av interventioner som är särskilt anpassade till dessa grupper. Till exempel kan det handla om uppsökande insatser och informationsspridning. Behandlande och stöttande interventioner behöver också vara anpassade till målgruppen.

Syfte

Syftet är att kartlägga forskning om

- interventioner för äktenskapsinvandrade eller papperslösa kvinnor som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld i en nära relation.
- risk- och skyddsfaktorer kopplade till våldsutsatthet hos äktenskapsinvandrade eller papperslösa kvinnor.

Litteratursökningen

Nedan redovisas de kriterier som vi har satt upp för att inkludera en studie i kartläggningen.

Studiepopulation

Studiepopulationen är kvinnor som har kommit till ett nytt land på något av följande sätt:

- genom anknytning till en person som bor i landet sedan tidigare, så kallad äktenskapsinvandring, och därmed befinner sig i landet enligt tvåårsregeln
- som papperslösa flyktingar.

För äktenskapsinvandrade kvinnor ska våldet ha begåtts av den partner de lever med i det nya landet, och för papperslösa kvinnor ska våldet ha begåtts av en person de har en nära relation med, till exempel en partner eller annan familjemedlem. Med våld avses här fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld [2]. Ingen specifik åldergräns sattes för populationen.

Typ av intervention

För att en studie ska inkluderas i kartläggningen ska den beskriva och utvärdera interventioner som förebygger våld (t ex uppsökande verksamhet eller informationsspridning) eller ger stöd, hjälp och behandling till utsatta kvinnor som har äktenskapsinvandrat eller befinner sig i landet som papperslösa flyktingar. Interventionerna kan även avse samverkan mellan exempelvis socialtjänst, hälso- och sjukvården och kvinnojourer. Interventionsstudier inkluderades om det fanns någon form av utvärdering av interventionen. Det vill säga att man har tittat på eventuella effekter av interventionen. Även studier på risk- och skyddsfaktorer för dessa kvinnor skulle inkluderas i kartläggningen. Studier som utvärderar samband mellan risk- och skyddsfaktorer och olika tillstånd kan vara prospektiva eller retrospektiva. Prospektiva studier innebär att man studerar olika faktorer hos individer över tid för att sedan i slutändan undersöka eventuell exponering för våldsutsatthet. Retrospektiva studier innebär att man i efterhand, med hjälp av exempelvis journalhandlingar eller registerdata, undersöker förhållanden som varit hos individer som har eller inte har exponerats för våldsutsatthet.

Utfallsmått

Exempel på utfallsmått är minskat våld eller förbättrad psykisk hälsa hos de kvinnor som har utsatts för våld, till exempel minskad depression och ångest.

Avgränsningar

Kvinnor som lever som asylsökande eller som invandrare med uppehållstillstånd i ett nytt land inkluderades inte i kartläggningen. Inte heller studier inom området människohandel är med i kartläggningen. Kartläggningen fokuserar inte heller på skyddade boenden, eftersom ett sådant projekt pågår separat på socialstyrelsen (S2011/8989/FST). Endast studier publicerade på svenska, norska, danska och engelska inkluderades. Vi gjorde inga avgränsningar i årtal när studierna genomfördes.

Sökprocessen

Omfattande granskning har gjorts av forskningslitteraturen på området utifrån sökningar i databaser, manuella sökningar på organisationer och verksamheter inom området samt efter råd från experter. Databassökningen avgränsades genom begrepp och termer som berör kvinnor med utländsk bakgrund och att vistas på osäker grund i ett nytt land, till exempel *refugee women*, *new-comers*, *illegal immigrants*. Vi sökte också på ord och begrepp för äktenskapsinvandring, till exempel *marriage immigrant*, *marriage-related migration*, *cross boarder marriage*, *mail-order marriage* och *mail-order bride*. Vi avgränsade även sökningarna genom sökord för våld, till exempel *battered women*, *spouse abuse*, *domestic violence*, *intimate partner violence*, och *partner abuse*. Informationsspecialister vid enheten för kunskapsöversikter genomförde litteratursökningarna (se bilaga 1 för sökdocumentationen). De databaser som genomsöktes var PubMed, PsycINFO, SocIndex, Cinahl, ASSIA, Social Services Abstracts, Sociological Abstracts och Academic Search Premier.

Vi har gått igenom sammanfattningarna för alla 1 250 publikationer som vi har hittat i sökarbetet. Även studier på hedersrelaterat våld ingick i sökningarna, se separat sammanställning [7]. Publikationer som skulle kunna vara relevanta granskade vi i fulltext (29 studier). De vanligaste motiven till att vi exkluderade så många publikationer är att de inte handlade om våld mot äktenskapsinvandrade eller papperslösa kvinnor eller att de inte handlade om interventioner eller risk- och skyddsfaktorer. Två personer vid enheten för kunskapsöversikter granskade sammanfattningarna, 100 av sammanfattningarna dubbelgranskades med hög överrensstämmelse mellan granskarna. Sedan dubbelgranskade två personer samtliga 29 fulltexter.

Resultatet av litteratursökningarna

Inga studier uppfyllde de kriterier som vi hade satt upp för att inkludera studier i kartläggningen. Av de 29 fulltextstudierna exkluderades 10 eftersom de rörde generella diskussioner kring invandring. Tio studier baseras på undersökningar av olika grupper av invandrare i olika länder, till exempel sudanska, irakiska, bosniska eller vietnamesiska kvinnor i USA, Australien, Storbritannien eller Sverige. Dessa undersökningar bygger framför allt på fokusgruppsintervjuer med kvinnor om deras upplevelser av våld inom relationen. Eftersom denna grupp av invandrarkvinnor ofta har bott i det nya landet i många år och studierna därmed inte motsvarar målgruppen i kartläggningen exkluderades dessa studier [8–17]. Fyra studier baseras på undersökningar av kvinnor som har kommit till ett nytt land specifikt på grund av äktenskapsinvandring. Eftersom dessa studier inte beskriver eller utvärderar någon intervention eller studerar risk- och skyddsfaktorer exkluderades de från kartläggningen [4,18-20]. I sökprocessen hittade vi även 5 artiklar om äktenskapsinvandring där man diskuterar ämnen som förekomst och orsaker till äktenskapsmigration, till exempel kulturella och historiska [21–25].

När det gäller papperslösa flyktingar är det värt att nämna en nyligen publicerad rapport från Plattform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). PICUM har genomfört en omfattande sammanställning av situationen för våldsutsatta papperslösa kvinnor i Sverige, Belgien, Cypern, Finland, Frankrike, Malta, Irland, Polen, Portugal, Spanien och Storbritannien baserat på undersökningar i dessa länder under 2010 och 2011[5, se även 26].

Sammanfattning

Inga utvärderade interventioner för kvinnor som äktenskapsinvandrat eller som befinner sig i landet som papperslösa flyktingar identifierades i sökningarna. Vi fann inte heller några studier om risk- och skyddsfaktorer kopplade till våldsutsatthet hos dessa grupper. I denna rapport beskriver vi sökprocessen och kortfattat vilka studier som vi hittade i sökprocessen och som angränsade till studiens syfte. Dessa studier baserades framför allt på intervjuer med olika grupper av invandrare i USA, Australien och Storbritannien, till exempel om deras upplevelser av våld, vilken hjälp de har fått och vilken hjälp som de efterfrågar. Fyra av studierna avsåg specifikt kvinnor som har kommit till ett nytt land på grund av äktenskapsinvandring och beskrev bland annat deras situation i det nya landet och de problem som de har stött på.

Kvinnor som äktenskapsinvandrat och kvinnor som lever som papperslösa flyktingar har extra stor risk för att utsättas för våld, samtidigt som de har en begränsad möjlighet till hjälp och skydd. Dessutom saknar de rättssäkerhet eftersom att de riskerar att utvisas ur landet om de anmäler våld. Forskning

om bland annat risk- och skyddsfaktorer och interventioner för dessa kvinnor är av stor vikt för att tillgodose deras rättigheter att inte utsättas för våld och deras behov av skydd och stöd. I och med den problematiska rättsliga och sociala situation som ofta råder för äktenskapsinvandrade och papperslösa kvinnor finns det behov av interventioner som är särskilt anpassade till dessa grupper. Det är därför inte självklart att man kan generalisera resultat från interventioner som riktar sig till våldsutsatta kvinnor i allmänhet. Det behövs forskning om vilken typ av interventioner som fungerar, till exempel för att förbättra hälsan hos våldsutsatta, stötta den utsatta kvinnan socialt och praktiskt och minska våldet på lång sikt. Ett första steg är att undersöka i vilken mån det finns interventioner idag som är speciellt anpassade för dessa grupper, t ex lokala insatser. I den mån det finns interventioner behöver man dokumentera, följa upp och utvärdera eventuella effekter av dessa.

Referenser

1. Nationellt centrum för kvinnofrid. Kvinnor med utländsk bakgrund. Hämtad 2012-10-03 från http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/amnen/Sarskilt_utsatta_grupper2/Kvinnor_med_utlandsk_bakgrund/
2. Socialstyrelsen. Våldsutsatta kvinnor – ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal. Stockholm: Socialstyrelsen 2009.
3. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. Fruimporten fortsätter: Om kvinnor som utsätts för våld i anknytningsrelationer. Roks rapport 2/2010.
4. Statens offentliga utredningar (SOU 2012:45) Kvinnor och barn i rättens gränsland.
5. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). Strategies to end double violence against undocumented women – Protecting rights and ensure justice. Hämtad 2012-10-04 från <http://picum.org/picum.org/uploads/publication/Double%20Violence%20Against%20Undocumented%20Women%20-%20Protecting%20Rights%20and%20Ensuring%20Justice.pdf>
6. Wolff H, Epiney M, Lourenco A.C, Costanza M.C, Delieutraz-Marchand J, Andreoli N m.fl. Undocumented migrants lack access to pregnancy care and prevention. BMC Public Health. 2008; 8: 93. Published online 2008 March 19.
7. Socialstyrelsen. Kartläggning av risk- och skyddsfaktorer och interventioner vid hedersrelaterat våld mot kvinnor. Stockholm: Socialstyrelsen 2013.
8. Keller E.M. Brennan P.K. Cultural considerations and challenges to service delivery for Sudanese victims of domestic violence: Insights from service providers and actors in the criminal justice system. International Review of Victimology 2007;14(1):115–141.
9. Kulwicki A.D. Miller J. Domestic violence in the arab american population: transforming environmental conditions through community education. Issues in Mental health Nursing 1999;20:199–215.
10. Kugel C. m.fl. Familias con voz: Community survey results from an intimate partner violence (IPV) prevention project with migrant workers. Journal of Family Violence 2009;24:649–660.

11. Banga B. Aisha G. Supporting survivors and securing access to housing for black minority ethnic and refugee women experiencing domestic violence in the UK. *Housing Care and Support* 2008.
12. Rees S. Pease B. Domestic violence in refugee families in Australia: Rethinking settlement policy and practice. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 2007;5(2):1–19.
13. Mojab S. McDonald S. Hojabri A. Thanks for asking us: A public legal education project for immigrant women in domestic violence situations. Final Project report. Joint Centre of Excellence for Research on Immigration and Settlement (CERIS) 2001.
14. Simbandumwe L. m.fl. Strengthening families in Canada. Immigrant men's needs assessment on family violence prevention education. Winnipeg, Manitoba 2005.
15. Tran C.G. Qualitative analyses of domestic violence in Vietnamese refugee women: Prevalence, abuse characteristics, psychiatric symptoms and psychological factors. Doctoral dissertation, Boston University 1997. *Dissertation abstracts international* 57, 7237.
16. Lenardt G. ”invandrarkvinnor” i vägsål: Deras handlingar och val i våldspräglade relationer från ett genuspsykologiskt perspektiv. Doktorsavhandling Uppsala universitet, samhällsvetenskapliga fakulteten, Institutionen för psykologi 2008.
17. Andersson B, Lundberg M. Våld mot invandrarkvinnor. Kvinnors berättelser och socialtjänstens strategier. Lund: Research Reports 2000.
18. Yang Y.M. Wang H.H. Life and health concerns of Indonesian women in transnational marriages in Taiwan. *The Journal of Nursing Research* 2003;11(3):167–76.
19. Crandall M. “No way out”: Russian-speaking women's experiences with domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence* 2005;20(8):941–958.
20. Hague G. Gangoli G. Joseph H. Alphonse M. Raising silenced voices: South Asian women immigrating after marriage. *Ethnicity and Inequalities in Health and Social care* 2010;3(1):25–35.
21. Lloyd K.A. Wives for sale: The modern international mail-order bride industry. *Northwestern Journal of International Law & Business* 2000;20:341–367.
22. Plambech S. From Thailand with love: Transnational marriage migration in the global care economy. *Anti-Trafficking, Human Rights, and Social Justice* 2008;5:32–46.

23. Ordonez R. Mail-ordered brides: An emerging community. *Filipino Americans: transformation and identity* 1997:121–143.
24. Shen Y-H. Full responsibility with partial citizenship: Immigrant wives in Taiwan. *Social Policy & Administration* 2007;41(2):179–196.
25. Jehle A. Miller M.K. The controversial international marriage broker regulation act of 2005: Protecting the rights and interests of all parties. *Contemporary Justice Review* 2010;13(1):35–41.
26. Socialstyrelsen. Papperslösa. Social rapport 2010:268–295.

Bilaga 1 – Sökdokumentation

Databas: ASSIA Databasleverantör: NCBI Datum: 2012-03-28 Ämne: Våldsutsatta utländska kvinnor Sökning gjord av: Nils Mårtensson På uppdrag av: Rose-Marie Nylander			
Söknr	Termtyp *)	Söktermer	Antal ref. **)
1.	DE	Refugees	1 589
2.	DE	Migration	1 489
3.	TI	asylumseek* OR "asylum seek*" OR refugee* OR "new-comer*" OR "new comer*" OR "illegal immigrant*" OR "illegal migrant*" OR "newly arrived*" OR honour OR honor	1 162
4.	AB	asylumseek* OR "asylum seek*" OR refugee* OR "new-comer*" OR "new comer*" OR "illegal immigrant*" OR "illegal migrant*" OR "newly arrived*" OR honour OR honor	2 198
5.		1 OR 2 OR 3 OR 4	3 983
6.	DE	women	24 342
7.	TI	women*	16 445
8.	AB	women*	42 554
9.		6 OR 7 OR 8	48 589
10.	DE	Battered women OR domestic violence	2 981
11.	TI	"Battered Women" OR "Battered Females" OR "Spouse Abuse" OR "Domestic Violence" OR "Intimate Partner Violence" OR "Partner Abuse" OR Offenses OR assault* OR harm* OR violence* OR isolation OR Victim* OR Intimidation* OR Coercion OR oppression* OR Aggression*	10 755
12.	AB	"Battered Women" OR "Battered Females" OR "Spouse Abuse" OR "Domestic Violence" OR "Intimate Partner Violence" OR "Partner Abuse" OR Offenses OR assault* OR harm* OR violence* OR isolation OR Victim* OR Intimidation* OR Coercion OR oppression* OR Aggression*	27 267
13.		10 OR 11 OR 12	29 183
14.		5 AND 9 AND 13	76
15.			